

“İKİ BAŞINA YÜRÜMEK”: BEHÇET NECATİGİL ŞİİRLERİNİN YENİDEN DOĞUŞ ARKETİPİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

“İki Başına YürümeK”: The Analysis in the Context of the Rebirth Archetype
of Behçet Necatigil’s Poems

Özlem BAŞBOĞA*

ÖZET

Türk edebiyatının önemli şairlerinden biri olan Behçet Necatigil ilk şiirini henüz lise yıllarındayken kaleme almış ve öldüğü 1979 yılına kadar çok sayıda şiir yazmıştır. Necatigil hakkında pek çok çalışma yapılmış, şiir dünyası çeşitli açılardan incelenmiştir. Necatigil’in şiirleri, barındırdığı kelime kadrosu ve izlekler bakımından tartışılmış; başta ev temi olmak üzere çeşitli temler bağlamında ele alınmış; halk edebiyatı unsurları incelenmiş; alımlama estetiği bakımından ele alınmış ve şiirlerde cinsellik, sanayileşmenin doğurduğu bunalım, mitolojik öğeler gibi çok farklı izleklerin izi sürülmüştür. Necatigil’in şiirleri arketipsel bakımdan incelenmeye elverişli metinlerdir. Necatigil’in şiirleri dili, gönderme yaptığı mitler, efsaneler, halk anlatıları bakımından zengin veriler sunmaktadır. Hem Batı hem Doğu mitolojilerine hâkim olan Necatigil, şiirlerinde mitolojik unsurları ve mitlerden doğduğu kabul edilen arketipleri bazı şiirlerinde kullanmıştır. Çalışmamızın konusunu oluşturan yeniden doğuş arketipi de şiirlerde kendine yer bulmuştur. Yeniden doğuş arketipi bazı şiirlerde açık bir şekilde işlenmişken bazı şiirlerde ise daha örtük olarak ele alınmıştır. Yeniden doğuş arketipi şiirlerde bazen bir isim, bazen bir hayvan, bazen de bir bitki olarak kendine yer bulmuştur. Bu çalışma söz konusu simgeleri irdelemeyi amaçlamaktadır. Arketip kavramı hakkında söylenmiş çok söz olduğundan çalışmada bu konuya fazla değinilmeden yeniden doğuş arketipi hakkında bilgiler verilerek şiirlerdeki yansımaları ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Behçet Necatigil, Carl Gustav Jung, arketip, yeniden doğuş arketipi, mitoloji.

ABSTRACT

Behçet Necatigil, one of the most important poets of Turkish literature, wrote his first poem when he was in his high school years and had written many poems till 1979 when he died. Quite many studies have been done and his poem world has been analyzed in various aspects. Necatigil’s poems have been discussed from the point of the word framework and paths they contain; have been handled in the

* Öğr. Gör., Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Rektörlük Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi-Niğde. E-posta: ozlembasboga@ohu.edu.tr

context of the various themes as notably the house theme, their folk literature components have been analyzed; they have been dealt in terms of the poet's reception aesthetic of the poems; and in his poems, the effects of very different paths such as the sexuality, the depression to which the industrialization led, the mythological components have been traced. Necatigil's poems in terms of its language, myths, legends, and folk narrations he referred present the rich data. Necatigil who had the command of both The West and The East mythologies used the mythological components in his poems and the archetypes accepted as being born from the myths in some of his poems. The rebirth archetype which forms the subject of our study finds its own place in his poems. While the rebirth archetype are clearly worked in some of his poems, it is dealt more implicitly in some of his poems. The rebirth archetype finds its place in the poems sometimes as a name, sometimes as an animal, and sometimes as a plant. This study aims to examine the aforementioned symbols. Since a lot of words have been told about the concept of the archetype; without mentioning about this subject, the reflections of the rebirth archetype will be looked in the poems by giving information about it in the study.

Key Words: Behçet Necatigil, Carl Gustav Jung, archetype, rebirth archetype, mythology.

Giriş

Evrensel ve genel bir model olan, “ana model”, “ilk örnek” gibi isimlerle anılan arketipler edebiyat eserlerinde benzer şekillerde tekrarlanmaktadır (Moran, 2013: 219). Arketipler konusunda önemli çalışmaları olan ve alana yeni bir bakış açısı getiren Carl Gustav Jung, arketiplerin ortak bilinç dışına ait olduklarını ve başından beri var olduklarını belirtir. Jung'a göre arketipler atalarımızın düşünceleri, duyguları, bir bütün olarak yaşamlarıdır; bizim belleğimiz atalarımızın belleklerinin toplamıdır (Demirkol, 2008: 63). Jung'un çalışmalarında öne çıkan arketipsel karakterler “anne, baba, kahraman, düzenbaz, günah keçisi, ebedi âşıklar”dan oluşurken arketipsel durumlar kategorisine “*arayış, geçiş, yolculuk, düşüş, ölüm ve yeniden doğum ve vazife*” girmektedir (Demirkol, 2008: 65-68).

Jung, *Dört Arketip* isimli çalışmasında yeniden doğuş arketipiyle ilgili fikirlerini açıklayarak “yeniden doğuş” ifadesinin, insanın ilk ifadelerinden biri olduğunu dile getirir. Ona göre bu ilk ifadelerin temelinde kendisinin arketip diye tanımladığı unsurlar yer almaktadır. Jung, yeniden doğuş kavramının her zaman aynı anlamda kullanılmadığını, kavramın çok yönlü olduğunu belirterek çalışmasına yeniden doğuş biçimlerinden beş tane aldığını belirtir (Jung, 2003: 46-47). Jung, bunları ruh göçü,

reenkarnasyon, diriliş (resurrectio), yeniden doğuş (renovatio), dönüşüm sürecine katılım şeklinde kategorize etmiştir.

Yeniden doğuş biçimlerinden *ruh göçünde* (metempsychosis) yaşamın çeşitli bedenlerde devam ettiği veya yaşamın çeşitli reenkarnasyonlarla kesintiye uğradığı kabul edilir. Yeniden doğuşun ikinci biçimi olan *reenkarnasyonda* ise insanın kişiliği ve anılarının korunduğu, yeniden doğan insanın önceki yaşamlarını ve bunların kendi yaşamı olduğunu hatırladığı kabul edilmektedir. Yeniden doğuşun üçüncü şekli olan *dirilişin* (resurrectio) anlamı insan varoluşunun ölümden sonra yeniden ortaya çıkmasıdır. Dönüşüm iki şekilde olabilir. Köklü dönüşümde dirilen varlık öncekinden farklı bir varlık olarak dirilirken dönüşümün köklü olmadığı durumda sadece genel varoluş koşulları öncekinden farklı olur. Köklü olmayan dönüşümde insan başka bir yerde, farklı bir yapıdaki başka bir bedende dirilmektedir. *Yeniden doğuş* (renovatio) ise bireysel yaşam süreci içinde yeniden doğmaktır. Yeniden doğuş, varlığın değişmediği bir yenilenme olabilir. Bu durumda yenilenen kişiliğin özü değişmeden, yalnızca işlevleri, bazı kısımları iyileşmiş, güçlenmiş olabilir. Yeniden doğuşun bir başka biçimi ise tümüyle yeniden doğuştur. Transmutasyon denilen bu yenilenmede bir varlık değişimi söz konusudur. Ölümlü varlık ölümsüz varlığa, bedensel varlık ruhsal varlığa, insanın tanrısal varlığa dönüşmesi söz konusudur. Bu dönüşümün en bilinen örneği “*İsa'nın transfigürasyonu ve yücelmesi ya da Tanrı Anası'nın ölümünden sonra bedeniyle birlikte göğe yükselişidir.*” Yeniden doğuşun beşinci biçimi olan *dönüşüm sürecine katılım* ise dolaylı bir yeniden doğuştur; insanın bizzat ölümden veya yeniden doğuştan geçmesiyle değil, kendisi dışında gerçekleşen bir dönüşüm sürecine dolaylı katılımıyla ya da tanık olmasıyla gerçekleşir. Yani kişi ya ölüm ritine katılır ya da tanık olur (Jung, 2003: 47-48). Jung, yeniden doğuşla ilgili bütün fikirlerin temelinde doğal dönüşümün olduğunu öne sürer. Jung'a göre kişi bilse de bilmese de doğal dönüşümden geçmektedir. İnsanın biri ölümlü biri ölümsüz olan bir Dioskuros çifti olduğunu, bu ikisinin hep bir arada olmasına karşın asla bir bütün olamadıklarını belirtir (Jung, 2003: 62-63). Yeniden doğuş arketipinin birbirinden çok farklı sembolleri vardır. Bazen bir hayvan, bazen bir çiçek bu arketipin sembolü olarak kullanılmaktadır. Şiirlerini incelediğimiz Necatigil de bu sembollerden faydalanmıştır.

Behçet Necatigil'in Şiirlerinin Yeniden Doğuş Arketipi Bağlamında İncelenmesi

Behçet Necatigil'in şiirlerinde çok zengin bir dil ve kültürel birikim göze çarpmaktadır. Şiirlerde yer alan Doğu-Batı mitolojisine ait unsurlar

ve farklı inanç sistemlerinin izleri bu şiirlerin farklı anlam katmanlarına sahip olmasını sağlamıştır. Necatigil'in bütün şiirleri incelendiği zaman başta anne arketipi olmak üzere çok farklı arketipsel kişi ve durum olduğu görülmektedir. İnceleyeceğimiz şiirlerde “yeniden doğuş” arketipinin izini süreceğiz. Yeniden doğuş arketipinin farklı biçimleri Necatigil'in şiirlerinde görülmektedir. Necatigil'in, ruh göçü, reenkarnasyon, diriliş ve yeniden doğuş biçimlerini barındıran şiirleri mevcuttur.

İnceleyeceğimiz ilk şiir “Heraklit'in Suları” ismini taşımaktadır. Şiir, 15 Eylül 1958 tarihinde *Varlık* dergisinde yayınlanmıştır (Necatigil, 2019: 212). Şiirin ismi okura ilk ipucunu vermektedir: Heraklit. VI. yüzyılda yaşamış Yunanlı bir filozof olan Heraklit, “*Evren boyuna akan bir süreçtir. Başı sonu olmayan bir değişmedir, hiç durmayan bu değişme içinde kalan, sürüp giden hiçbir şey yoktur.*” demektedir (Kömürcü, 1996: 452). Heraklit'in savunduğu değişme, yeniden doğuş sürecini ve bu süreçteki bir değişimi de imler. Şiirdeki başka ipuçları da yeniden doğuş fikrini güçlendirmektedir. Şiir, yeniden doğuşun biçimlerinden biri olan ruh göçü ve reenkarnasyon bağlamında incelenmeye müsaittir. Jung'un teorisinde ruh göçü ve reenkarnasyon birbirine benzer yeniden doğuş biçimleri olmakla beraber ruh göçünde kişiliğin korunup korunmadığı net değilken reenkarnasyonda kişilik korunur. Dolayısıyla kişi önceki yaşantılarını ve anılarını hatırlar (Jung, 2003: 47). “Heraklit'in Suları” şiirinin aşağıdaki mısraları kişinin farklı bedenlerde tekrar hayat bulmasını işaret etmektedir:

*Ne zaman sokaklarda dolaşsam
Okul, sinema, sergi
Kullanıyorlar
Bendeki eski benleri.
Kalabalıklarda çoğalıyorum.*

*Karşıdan gelen şu kadın.
Bir küçük çocuk
Yıllarca öncem
Korkar mı gitsem yanına
Çocuk sen bensin desem.*

Özellikle “Bendeki eski benleri” mısraı, şiirde söz edilen kişinin geçmişte olan yaşantılarına işaret etmektedir. Kişi, geçmiş yaşantılarını hatırlamaktadır. Akabinde gelen “Kalabalıklarda çoğalıyorum” mısraı bir kişilik çoğalmasını akla getirirken “Yıllarca öncem”, “Çocuk sen bensin desem” mısraları ise kişinin reenkarnasyonla farklı bedenlerde yeniden

hayat bulmasını işaret etmektedir. Şiirde hem bir yeniden doğuş hem de bu doğuşla beraber bir çoğalma söz konusudur.

*Yolların her birinde birim gidiyor.
Hey durun! diyorum, siz bensiniz, bensiz
Nereye gidersiniz, hey durun!
Sessizce yürüyorlar benden habersiz
Duymuyorlar, o kadar sesleniyorum.*

Yukarıdaki mısralar ise, parçalanmış ve birbirinden bağımsız bir şekilde hareket eden bir benliğe işaret etmektedir. Jung buna “kişilik azalması” demektedir. Jung, kişiliğin azalma biçiminde değişime uğramasının ilkel psikolojide “ruh kaybı” olarak nitelendirildiğini, ruhun kaybolmasıyla bir rahatsızlık, keyifsizliğin baş gösterdiğini, ruh kaybı olayının ilkel insanın zihinsel durumuyla ilgili olduğunu belirttikten sonra, uygar insanın da benzer sorunlar yaşayabileceğini ancak bu durumun ruh kaybı kavramıyla değil, zihinsel seviyenin düşmesi kavramıyla nitelendirilebileceğini dile getirir. Zihinsel seviyesi düşen insan keyifsiz ve melankolik bir ruh hâline bürünür, güne ve işe başlayacak gücü ve cesareti kendinde bulamaz. İnsanın içinde bir enerji kalmaması sebebiyle yaşadığı bu durumun, ilkellerdeki ruh kaybına denk geldiğini belirten Jung’a göre, “*Keyifsizlik ve iradesizlik o kadar büyük boyutlara varabilir ki, kişilik parçalanabilir ve bilinç bütünselliğini yitirebilir; kişilik unsurları kendi kendilerine bağımsız hareket etmeye başlayarak bilincin kontrolünün dışına*” çıkabilir (Jung, 2003: 52-53). “Heraklit’in Suları” şiirindeki kişi de, başlangıçta geçmişteki yaşantılarını anımsarken şiir ilerledikçe parçalanmış bir kişilik sergilemeye başlar. Bu durum, ruh göçü formunu akla getirmektedir. Ruh göçünü yaşayan insan yeniden doğarken kişiliği parçalanmış ve bir azalma söz konusu olmuştur. Şiirde şairin kendisine ait olduğunu söylediği “diğer benler”i onu duymamaktadır. “Yolların her birinde birim gidiyor. (...) Sessizce yürüyorlar benden habersiz”. Bu mısralar, parçalanmış ve birbirinden farklı hayatlar yaşayan bireyi düşündürmektedir.

Jung’un kişilik azalması olarak nitelendirdiği duruma bir örnek de Necatigil’in “Ölü Örgü” şiirinde karşımıza çıkmaktadır (Necatigil, 2019: 342).

*Ayrı baş çekerler ayrı gider benler
Kollar gibi tepelerden bir kervanı celâli
O neremdir çulları türlü nedenlerle
.....
Sonra neyimdir onlar çıçıklarda koşarlar*

*Bu taşlara ne zaman benden ayrı düştü
Gövdemin gövdeleri - - aydınlık yukarısı*

“Ayrı baş çekerler ayrı gider benler” mısraı ve “Gövdemin gövdeleri” kelimeleri kişilik bölünmesi olayını akla getirmektedir. Şiire hâkim olan duygu karamsarlıktır. Kişilik azalması yaşayan kişilerde melankoli ve keyifsizlik baş gösterir.

Jung, kişilik azalmasının yanı sıra çoğalma anlamında da bir dönüşüm yaşanabileceğini belirterek, insanın başlangıçtaki kişiliği ile sonraki kişiliğinin genellikle farklı olduğunu, dolayısıyla yaşamın ilk yıllarında kişiliğin çoğalmasının ya da değişmesinin mümkün olduğunu belirterek bu tür bir çoğalmanın klasik örneğinin Nietzsche'nin Zerdüşt'le karşılaşması olduğunu dile getirir. Aynı şekilde İsa ile karşılaşan Pavlus da bunun bir örneğidir. Jung, kişilik çoğalmasıyla ilgili olarak “Yaşamda bir zirveye ulaşıldığında, gonca açıp da küçüğün içinden büyük çıktığında, Bir İki olur ve zaten hep var olan ama görünmez kalan büyük varlık, insanın karşısına vahiy şiddetiyle çıkar.” (Jung, 2003: 53) demektedir. 1969 yılında *Yeni Dergi*'de yayınlanmış olan “Onlarda” (Necatigil, 2019: 338) şiirinde yaşanan dönüşüm kişilik çoğalması şeklindedir. Şiirde geçen “Bir/kendi'yi iki olura bırakarak” mısraı ile Jung'un vurguladığı “Bir İki olur“ cümlesi arasında paralellik söz konusudur:

*Yaşın yaşın - - o ses! Boyuna aynı içit!
Bir/kendi'yi iki olura bırakarak
Değişmez fincanla tutulur gelenlere
Bir bakıma yaşamak, görücülere çıkararak.*

Şiir bir çoğalmayı, değişmeden çoğalmayı imlemektedir. Bir reenkarnasyon olmuş, insan yeniden dirilmiş, bir iki olmuş, bununla beraber fincan yani şekil değişmemiştir. Şiirde geçen “Aldattı seni Nergis?” mısraında anılan nergis çiçeği de yeniden doğuşun sembolüdür. Ölen Narkissos bir başka formda, çiçek olarak yeniden doğmuştur. Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı* isimli eserinde nergis için şu bilgileri verir: “(...) Narkissos pınarın başında can verir. (...) Mitolojiye göre, Narkissos öldükten sonra sarı göbeğini beyaz yaprakların kucakladığı bir çiçeğe dönüşmüştür: Nergis.” (Ayvazoğlu, 1992: 144). Şiirin devamında gelen “Sular/da bulanık küçük zaman balıkları / Ondalığım onlarda-belki biraz ağlar” mısralarında şiirdeki kişinin bir yanı balıklardadır. Yeniden doğuş ve farklı bedenlerde yaşamayı işaret eden bu kelimelerin art arda kullanılması Necatigil'in bu kelimeleri rastgele seçmediğini düşündürmektedir.

Yeniden doğuş ve kişilik bölünmesinin anlatıldığı şiirlerden “Periskop” 1967 yılında Yeni Dergi’de yayınlanmıştır (Necatigil, 2019: 323).

*Biz çok zaman karanlıkta yarasa
Adı biraz dolaşıp gelirim
Çıkınca yol uzar uzaklıklara.*

Şiirin ilk mısraında geçen biz ve yarasa kelimeleri yeniden doğuş biçimlerinden dirilişi ve bir çoğalmayı düşündürmektedir. Şiirde yeniden doğuşu asıl düşündüren kelime yarasadır. Yarasa, yeniden dirilmenin sembolüdür. *Klâsik Türk Şiiri’nde Kuşlar* isimli eserinde Ömür Ceylan yarasalar için Farsların kullandığı isimlerden birinin “murg-ı Îsâ” olduğunu belirterek “(...) Rivâyete göre Hz. İsa’dan bir mucize göstermesi istenmiş ve o da balçıktan döktüğü kalıba nefesiyle can vermiş, fakat yarasa olduğuna inanılan bu kuşun makat deliği açık olmadığı için bir süre sonra ölüvermiş. Tanrı onu tekrar diriltmiş.” (Ceylan, 2003: 179-180) bilgisini vermektedir. Bilindiği gibi Hz. İsa da yeniden doğuşun simgelerinden biridir. Yarasanın bir isminin “murg-ı Îsâ” olması ölüp yeniden dirilmesi sebebiyle bu kuş yeniden doğuşun simgesi olmuştur. Bu bilgilerden yola çıkıldığı zaman şiirdeki kelimeler daha anlamlı hâle gelmektedir. Sonraki mısralar olan,

*Bir duyarga kımıldar, görür uzaktakini
Aa, tıpkı ben - - periskop
Sonra da bana karşı.*

mısraları ilk mısradaki biz ile beraber alındığı zaman bir yeniden dirilişe beraber kişilik bölünmesi/çoğalması olduğunu düşündürmektedir. “Aa, tıpkı ben - - periskop / Sonra da bana karşı.” mısralarında bir insanın öteki beniyile karşılaşması ve bir bakıma çatışması söz konusudur. Jung, “İnsan, biri ölümlü, diğeri ölümsüz olduğu bir Dioskuros çiftidir, bu ikisi hep bir aradadırlar ama asla bir bütün olmazlar. Dönüşüm süreçlerinin amacı bu ikisini birbirine yaklaştırmaktır, fakat bilinç buna karşı direnir, çünkü öteki yabancı ve tekinsiz gelir (...)” (Jung, 2003: 63) demektedir. Kişinin farklı benlerinin karşı karşıya gelmesi ilgili mısralarda görülmektedir. Şiirde bölünmeyi daha da açık anlatan kısım ise,

*İnsan bir daldı mıydı bölünmek - -
Kalır bir yerlerimiz sularda
Sözde biraz dolaşıp geliriz.*

mısralarıdır. Şiirdeki kişi bölünmüş, bir yanı ise eksilmiştir. Ancak dolaşıp geri gelecektir, bir bakıma yeniden doğacaktır.

Necatigil’in Yeni Dergi’de (20 Mayıs 1966) yayınlanmış şiirlerinden biri olan “Kaknus” (Necatigil, 2019: 315) şiiri de isminden başlayarak yeniden

doğuşu/dirilişini anlatmaktadır. Mitolojide kaknüs kuşu yeniden doğuşun simgesidir. Bu kuş her defasında kendi küllerinden doğar. Bu bakımdan yeniden doğuşun ve ölümsüzlüğün sembolleri arasında yer almaktadır. Ceylan, kaknüs için “Gagasında 360 delik vardır ve yükseklerde bulunduğu rüzgârın marifetiyle gagasındaki bu deliklerden türlü sesler çıkarır; sese toplanan kuşlardan bazılarını yiyerek bin yıl ömür sürmüş. Bin yıl dolduğunda pek çok odun ve çalı çırpı yığıp üzerine çıkararak içli içli ötmeye başlamış. Bir süre sonra ötüşüyle cezbeye gelip kanatlarını çırpar ve odunları tutuşturarak yanıp kül olurmuş. Külleri arasından bir yumurta ve o yumurtadan yeni bir kaknüs çıkarmış.” (Ceylan, 2003: 109-110) demektedir. Necatigil’in “Kaknus” şiiri de bir reenkarnasyona/yeniden doğuşa işaret etmektedir.

*Bu çocuk bu ipe böyle ne geçiriyor
Bir bir daha bir daha bir eli korkulukta
Başka elde bir eli bir köprüyü geçiyor
Bu şu o ve çocuklar bir vakti geçiriyorum*

Şiirdeki çocuğun bir eli korkulukta iken başka bir elde diğer eli bir köprüyü geçmektedir. Çocuk iki farklı bedende yaşamaktadır.

*Kanatlar - - tutuşuyor karanlık
Güle güle geride
Küller kuştan artık.*

Bu mısraları yeniden dirilen varlığın form değiştirmesi olarak görmek mümkündür. “Küller kuştan artık” mısrası da kaknüsün küllerinden yeniden doğmasına göndermedir. Ruh göçünde yeniden doğan varlığın kişiliğinin korunup korunmadığı, geçmiş yaşantılarını hatırlayıp hatırlamadığı konusu net değildir. Şiirde de eski yaşantıların hatırlanıp hatırlanmadığına dair bir işaret söz konusu değildir.

Yeniden doğuş arketipinin sıklıkla kullanılan simgeleri arasında Hz. İsa ve Hz. Meryem bulunmaktadır. Her ikisi de yeniden doğuşun sembolleridir. Yeniden doğuşta bir dönüşüm de söz konusudur. Ölümlü varlık ölümsüz varlığa, bedensel varlık ruhsal varlığa, insan ise tanrısal varlığa dönüşür. Çarmıh da bu bakımdan önemli bir simgedir. Meryem, bir yandan İsa’nın gerildiği çarmıh iken diğer yandan onu koruyan varlıktır. Hristiyan inancına göre İsa, bütün insanlığın günahını üstlenmiş, insanlık için ölmüş ve yeniden doğmuştur. Bu simgelerin kullanıldığı şiirler arasında bulunan “Hal tercümesi” şiiri önce 1940 yılında *Hamle*’de yayınlamış, daha sonra 1942’de *Değirmen*’de yeniden yayınlamıştır (Necatigil, 2019: 20).

Yılların çarmıhında vücudumu günler,

*Taşa tuttu.
Çivilenip kaldı ufkumda,
Mevsimler var, yağmur bulutu.*

Şiirde yeniden doğuşu imleyen ilk kelime “çarmıh”tır. Bilindiği üzere Hristiyan inancında Hz. İsa çarmıha gerilmek suretiyle öldürülmüştür ancak yeniden dirilmiştir. *Luka İncili*’nde Hz. İsa’nın çarmıha gerildiği bilgisi yer almaktadır (URL-1). “Çarmıh” kelimesinin dört sayısının Farsça karşılığı olan “çihar” ve “çivi” kelimesinin karşılığı olan “mıh” kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluştuğunu düşündüğümüzde şiirde geçen “çivi” kelimesini de çarmıhla ilişki olarak ele alabiliriz. “Mevsimler var, yağmur bulutu.” mısraında yer alan mevsimler kelimesini de yeniden doğuşa işaret olarak kabul edebiliriz. Kış mevsiminde ölen doğa ilkbaharda yeniden dirilir. Berna Moran da, *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri* isimli çalışmasında doğadaki ölüm ve yeniden doğum olayını ele alarak, doğadaki bu döngünün mitoslarla ilgisine dikkat çeker: “*Mitosların doğuşunu araştıran birçok antropolog, bunların, ilkellerin çok eski ayinlerinden çıktığı kanısına varmışlardır. Gerçi mitosun çeşitleri çoktur, ama en önemlisi bitki dünyasında her yıl tekrarlanan ölüm ve yeniden doğum olayı ile ilgili olandı. (...) Daima bir Tanrı ya da onu temsil eden bir Tanrı-kral bu ayinlerde her yıl ölüyor sonra diriliyordu. Doğada gördüğümüz doğum, ölüm ve yeniden doğumun ya da dirilişin simgesiydi bu. Tanrı-kralın ayinde geçirdiği dönemler, güneşin, ayın, mevsimlerin, yılın geçirdiği dönemlerdi. Hepsi doğarlar, ölürler, yeniden doğarlar.*” (Moran, 2013: 220-221). Moran’ın da belirttiği gibi mevsimler aynı zamanda bir doğum-ölüm-yeniden doğum çemberinin sembolü olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla burada da bir yeniden doğuşa işaret etmektedir.

*Hatıralar bana gelmekle,
Tamamen aldanmışlar.
Bir sır gibi ele verdi beni
Kuyularda kamışlar.*

mısraları da şiir kişinin daha önceki yaşantılarına göndermedir. Reenkarnasyondan geçen insan eski hatıralarını anımsar. Söz konusu mısralar, anımsanan bu hatıralardan çok hoşnut olunmadığını düşündürmektedir.

Yeniden doğuş fikri pek çok inançta yer almaktadır. Budizm inanç sisteminde de yeniden doğuş şekillerinden reenkarnasyon önemli bir yer tutar. Bu inanç sisteminde Buddha’nın çok sayıda yeniden doğuş yaşadığı kabul edilmektedir. Necatigil’in *Vatan* dergisinde yayınlanan şiiri “Karanlık

Oda” (Necatigil, 2019: 206) şiirinde Budizm’deki gibi bir yeniden doğuş söz konusudur.

*Gözlerini açar bakar dünyaya
Eskisi gibi
Gözlerini gene kapar Buda.*

...
*Doygun yüzeyde görüntüler
Farksız öncekilerden.*

Şiirde yeniden doğuşu hatırlatan ilk kelime elbette “Buda” kelimesidir. Şair, Buda’nın farklı zamanlarda tekrar tekrar doğduğunu, dünyada değişen bir şey olmadığını görünce yeniden gittiğini dile getirir. “Doygun yüzeyde görüntüler / Farksız öncekilerden.” mısraları da eski hayatlarla yeni hayatların benzerliğini anlatmaktadır.

Necatigil’in Budizm’deki yeniden doğuş fikrini çağrıştıran şiirlerinden biri de “Nirvana” isimli şiiridir (Necatifil, 2019: 584).

*Bir bostan dolabına
Koşulmuş bir beygirim*

.....
*Etrafında döndüğüm
Kuyu mezar Nirvana*

Günay Tümer, *İslam Ansiklopedisi* için yazdığı *Budizm* maddesinde pek çok Hint dininde olduğu gibi Budizm’de de tenasüh inancının benimsendiğini belirtir. Tenasühü bir yaşamdan ötekine geçiş olarak açıklayan Tümer tenasüh için “*Bitmek bilmez bir yeniden doğuş silsilesi olan ve içinde bir eziyet ve çile unsuru taşıyan tenasüh, yalnız insan şeklinde cereyan etmeyip en küçük sinekten insana kadar bütün canlı varlıklar kategorisini içine alan yeniden hayata dönüş şekilleri olarak sürer ve sadece insan olarak gelindiğinde tenasühten kurtulup Nirvana’yı kazanmak mümkün olur.*” (Tümer, 1992: 356) açıklamasını yapar. Necatigil’in şiirinin son mısraları da bu açıklamayı destekler niteliktedir.

*Alnımdan damlayan ter
Çoğalmakta git gide
Yeter işkence yeter
Beni kurtar Nirvana*

Şiirde bir dolap beygiri olan ve ıstırap çeken kişi Nirvana ile bu ıstıraplarından kurtulmak istemektedir. Tümer, Budizm’deki yeniden doğuşun yalnız insan şeklinde cereyan etmediğini, bütün varlıkları içine

alan bir süreç olduğunu belirtmektedir. Şiir bu gözle okunduğunda metindeki kelimeler anlam kazanmaktadır.

Necatigil, yaşadığı hayattan hoşnutsuzluğunu pek çok şiirinde dile getirmiştir. Mevcut durumdan daha mesut olarak yeniden doğmayı ümit ettiğini düşündüren şiirleri de vardır. “Ölümden Sonra” (Necatigil, 2019: 108) şiirinde “Ömrüm dolup ölünce / Yaşadığımdan da hür / Geleceğim ben size” mısraları ile “Direk Eğridir” (Necatigil, 2019: 409) şiirinde geçen “Belki bir daha sefere / Yaşadığım bu kadar az” mısraları yeniden doğma isteğinin dışavurumu olarak okunabilir.

Sonuç

Türk şiirinde önemli bir yere sahip olan Behçet Necatigil, şiirine hemen her dönemde özen göstermiş, farklı biçimsel özellikler denemiş, şiirin sadece biçimsel özellikleri üzerine düşünmemiş, içerik noktasında da arayışını sürdürmüştür. Zengin bir şiir dili olan Necatigil’in şiirleri iç içe geçmiş çok katmanlı bir yapı arz etmektedir. Şiirlerindeki zenginlik beslendiği kaynaklarla doğru orantılıdır. Bir yandan Doğu mitolojisinden faydalanırken diğer yandan Batı’nın zengin birikiminden faydalanmıştır. Necatigil’in şiirleri üzerine çalışanlar şairi daha çok “ev şairi” olarak ele almış, bu noktada pek çok çalışma yapılmıştır. Necatigil’in dış dünyadan kaçış yolu olarak evi gördüğü herkesin üzerinde uzlaştığı bir konudur. Bununla beraber onun şiirleri çok daha zengin okuma biçimlerine açıktır. Nitekim Necatigil şiirleri başka açılardan da ele alınmıştır. Şairin şiirlerindeki arketiplere kısmen temas eden çalışmalar bulunmakla beraber doğrudan arketipsel eleştiri bağlamında çalışılmamıştır. Oysa Necatigil pek çok şiirinde çok farklı arketipler kullanmıştır. Bu çalışmada yeniden doğuş arketipi çerçevesinde Necatigil şiirlerini değerlendirdik. Şiirlerden verdiğimiz örnekler de göstermektedir ki Necatigil yeniden doğuş arketipini sıklıkla kullanmaktadır. Bunu bazen nergis çiçeği ile, bazen yarasa ile bazen de yeniden doğuşun çok bilinen sembolleri Hz. İsa ve Meryem ile yapmaktadır.

Necatigil’in yeniden doğuş arketipini şiirlerinde kullanmasını şairin yaşadığı andan duyduğu hoşnutsuzluğun ve yeniden başlama isteğinin dışa yansımaları olarak ele almak mümkündür. Pek çok ismin de üzerinde durduğu gibi Necatigil dış dünyadan korkan ve eve sığınan adamdır. Yaşadığı huzursuzluklar ona yeni bir yaşamda yeniden başlama isteği vermiş olabilir. Bu istek bilerek veya bilmeyerek şiirine de yansımıştır.

Kaynakça

- Ayvazoğlu, Beşir (1992). *Güller Kitabı-Türk Çiçek Kùltürü Üzerine Bir Deneme*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Ceylan, Ömür (2003). *Klâsik Türk Şiiri'nde Kuşlar*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Demirkol, Nihal (2008). *İngiliz Roman Geleneğinde Çocuk Edebiyatının Gelişimi: Arketipçi Eleştiri Kuramına Göre*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jung, Carl Gustav (2003). *Dört Arketip*. (Çev. Zehra Aksu Yılmaz). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kömürcü, Mustafa (1996). “Behçet Necatigil'in Şiirlerindeki Batı Mitolojisine Ait Kavramlar Üzerinde Bir İnceleme”. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7: 439-453.
- Moran, Berna (2013). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Necatigil, Behçet (2019). *Bütün Yapıtları: Şiirler*. (Haz. Ali Tanyeri, Hilmi Yavuz). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tümer, Günay (1992). “Budizm”. *İslam Ansiklopedisi* 6, 352-360.
- URL-1: Luka: 32. <https://incil.info/kitap/Luka/23> (Eriřim tarihi: 06.04.2018).